

Ločnica in vizija

Janko
Jeri

Od leta 1959 sem na straneh te revije domala redno spremljal plime in oseke v odnosih med jadranskima sosedama ter razplet položaja (ob vseh občasnih zadregah, posameznih rešitvah in pozitivnih premikih) avtohtone slovenske narodne manjšine, ki je ostala v sosednji republiki po sklenitvi mirovne pogodbe z Italijo 10. februarja 1947 (na goriškem in videmskem območju) in parafiranju Memoranduma o soglasju 5. oktobra 1954 (na Tržaškem oziroma na nekoliko skrčenem ozemlju nekdanje cone A STO). V uvodnem zapisu pred osmimi leti (št. 4, 1967) sem poskušal razčleniti silnice in »ozadje« teza o nekakšni »nepretrgani italijanski vrhovnosti« nad nekdanjo cono B tržaškega ozemlja, pa »provizoričnosti in legitimnih interesih«, na kar so se takrat sklicevali tudi nekateri pristojni italijanski krogi v tem, od časa do časa umetno vzplamtelem »mejnem sporu«. Do podobne krizne oscilacije, če sploh ne omenjam manjših incidentov, je prišlo spet leta 1970 in še zlasti lani (1974), ko se je upravičeno zdelo, da bi utegnil morebitni negativni razplet dejansko ogroziti vse tisto pozitivno, novo, humano, koristno in plodotvorno za obe strani, kar se je rodilo v medsebojnih stikih po letu 1954 (dokončni rešitvi ozemeljskega vprašanja) in to že zlasti na obmejnem območju. Že omenjeno razmišljanje leta 1967 sem takrat sklenil s pozivom, da je nenehna obojestranska dolžnost vseh, ki jim je iskreno pri srcu prijateljsko sodelovanje ob sedANJI odprti meji, »da se ne ustrašimo težav in v kali zatremo te, tudi za splošni mir nevarne naklepe, ki skušajo hinavsko vnovič zaneti bakle ali kresove preživelih ujm, »jadranskih« in podobnih šovinističnih strasti.«

»Duhovni očetje« prej omenjenih anahronističnih tez, pobudniki teh revizionistično navdahnjenih rovarjenj in izpadov (zapis v št. 1, 1971) so bili vselej isti — desničarsko ekstremistični krogi in njihovi »begunski« zavezniki, tržaška škofijska kurija s Santinom na čelu in seveda fašisti (danes formalno pripadniki MSI). Slednji so zdaj še zadnji (ko sta oba domova italijanskega parlamenta prve dni oktobra 1975 z domala plebiscitarno večino pooblastila vlado, da podpiše doseženi sporazum in tako tudi pravno prizna med drugim dejansko, že obstoječo mejo od Medje vasi do morja), ki skušajo v svojem tisku in precej manj uspešno doslej dvakrat po tržaških ulicah spremeniti »tok zgodovine« in znanih dejstev razvoja na tem območju

po koncu druge svetovne vojne. Za sedanji jugoslovansko-italijanski sporazum, ki ne odstranja le »mejno hipoteko«, marveč vsebuje vrsto instrumentov, ki naj bi v nekaterih pogledih tudi na izviren način pospešili obmejno in vsesplošno sodelovanje med sosedama, so se prepričljivo izrekla tudi vsa predstavniška telesa v sosednji Furlaniji-Julijski krajini — od dežele, pokrajin do občinskih svetov Trsta in posameznih obmejnih občin. O tem je bilo na državni in lokalni ravni doseženo soglasje vseh strank tako imenovanega »ustavnega loka« (demokristjani, komunisti, liberalci, socialisti, socialni demokrati in republikanci), skratka, gre za soglasje vse italijanske javnosti z izjemo fašistov in nekaterih njihovih desničarsko usmerjenih sopoltnikov.

Če le kratko, v duhu, obnovimo novejšo zgodovino jugoslovansko-italijanskih odnosov, ko je na primer pred šestdesetimi leti baron Sidney Sonnino z londonskim paktom (26. aprila 1915) zahteval celo Dalmacijo, dalje, da je imela Italija po prvi svetovni vojni domala popolno nadvlado nad jadranskim morjem — in to primerjamo z današnjim stanjem, potem pač lahko mirno zapišemo, da pomeni sedanji dogovor zares zgodovinsko ločnico v polnem smislu atributa »zgodovinski«, ki ga prenekateri vse preveč zlorablajo za manj pomembne, obrobne zadeve. Toda ob vsem tem je bolj kot še tako natanko pravno, in sicer perfektuirani sporazumi pomembna volja ljudstva, spoznanje, da je prijateljstvo med italijanskim in jugoslovanskimi narodi življenjskega, trajnega pomena za obe strani, tako za sedanje kot za prihodnje generacije.

Zgolj v ilustracijo naj dodam, da so zdaj na italijanski strani (tudi v uradnih in strokovnih obrazložitvah doseženega sporazuma) dokaj radikalno zavrnilo, pokopali nekatere prejšnje standardne »pravne in zgodovinske aforizme«, če jih tako imenujem, od teze pokojnega in nekdanjega rektorja tržaške univerze E. Cammarate in njegovih učencev o »suverenosti« (da vsega ne ponavljam) do stvarnega poteka in ustreznega ovrednotenja zgodovinskih dogodkov po letu 1945 ne glede na nekatere »osebne« odenke posameznih razpravljalcev. Značilna za sedanjo italijansko oceno je ugotovitev bivšega italijanskega ambasadorja v Beogradu G. Guidottija, da je med prejšnjim stanjem (*situazione di diritto*) bistvena razlika v več pogledih: gre za isto razliko (tako Guidotti), kakor to civilni zakonik pojmuje med lastništvom in posestjo (*tra proprietà e possesso*). Z naše strani k temu (širše, splošno vzeto) ni kaj dodati, saj smo bili v naših ocenah dosledni, verodostojni, pač v skladu s stranimi dejstvi, zgodovinsko resnico.

Vrnimo se k sporazumu, kakor ga je 1. oktobra v zvezni ljudski skupščini obrazložil naš državni sekretar za zunanje zadeve. Ko bomo začeli v vsakdanjem življenju uresničevati (in za to bo potrebno obilo usklajenega, premišljenega napora nas vseh) zamisli, ki imajo korenine v doseženem dogovoru, bo to pomenilo novo, višjo fazo (raven) v že doslej uspešnem med-

sebojnem sodelovanju. Predvideno je namreč, da se bomo lotili (to še posebej velja za gospodarsko področje) mnogih vprašanj na nov, po učinkih daljnosežnejši način, kar vse bo nujno oblikovalo novo prakso in s tem vzporedno tudi novo mentaliteto v medsebojnih stikih. To pa hkrati pomeni, da bo sedanja meja poslej še bolj odprta za vse ljudi »dobre volje«, pa tudi za sleherno obojestransko koristno pobudo na političnem, kulturnem in s tem povezanih področjih. Že dosedanje izkušnje so namreč meritorno potrdile, da je taka usmeritev, kar je z naše strani stvarna uveljavitev politike aktivne koeksistence, v trajnem interesu jugoslovanskih in italijanskega naroda. Uresničenje te »nove kvalitete« pa terja organsko sodelovanje prijateljenega prebivalstva na obeh straneh, pri čemer je še zlasti dragocena vloga italijanske narodnosti pri nas in avtohtone slovenske narodnostne skupnosti na drugi strani. Glede posebne manjšinske zaščite (o tem podrobneje ob drugi priložnosti) sedanji sporazum ne pomeni le potrditve doseženega, marveč je v ustreznih formulacijah (člen in preambula) spodbuda za oblikovanje (sicer na avtonomen način) višje, bolj humane, moderne in vsestranske zaščite (v skladu z ustavno ureditvijo in notranjo zakonodajo obeh držav) obeh manjšinskih skupnosti. Za Jugoslavijo to ne pomeni samo striktno spoštovanje ustavnih in drugih norm, ki obravnavajo italijansko narodnost pri nas, temveč tudi njihovo izpopolnjevanje v nenehno se razvijajoči, k višjim ciljem stremeči samoupravni družbi. Tudi z vso moralno legitimacijo lahko torej pričakujemo, da bo slovenska narodna manjšina v Italiji deležna enakovrednega ravnanja ob vseh ustreznih, celovitih (globalnih) jamstvih za njeno enakopravnost in nemoten razvoj.

»Vizija« je torej predvsem odvisna od nas samih, seveda na obeh straneh.